

MANKURT KAVRAMI: AYTMATOV'UN EDEBİ HİKÂYESİNDEN ERDOĞAN'IN SİYASİ RETORİĞİNE

The Concept of Mankurt: From Aytmatov's Literary Story to Erdoğan's Political Rhetoric

Dursun YILMAZ*

Öz

Çalışma, Cengiz Aytmatov'un *Kılımgı Tete Bir Kün* [Güz Uzar Yüzyıl Olur] eserindeki Nayman Ana söylencesinde ortaya çıkan mankurt kavramını ve bu kavramın Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kullanılmasını ele almaktadır. Mankurt, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "ulusal kimlikten uzaklaşan, içinde bulunduğu topluma yabancılaşan" şeklinde tanımlanmıştır ve Aytmatov'un eserinde literatüre kazandırılmıştır. Çalışma, Erdoğan'ın sekiz yıllık halka açık konuşmalarını içerik analizi yöntemiyle inceleyerek mankurt kavramının geçtiği söylevleri taramıştır. Erdoğan'ın kavramı ilk kez 2015'te İstanbul'da düzenlenen mitingde kullanmasıyla başlayan süreç, medyada önemli bir yer bulmuş ancak zaman içinde basının ilgisi azalmıştır, bu durum gündem oluşturma teorisine işaret etmektedir. Bulgular, medyanın özellikle yazılı basının gündeminde yer alan konuların kamuoyunun gündemini etkileyebildiği sonucuna varmaktadır. Erdoğan'ın mankurt kavramını sıkça kullanmasına rağmen medyanın ilgisinin azalması, gündem oluşturma sürecini yansıtmaktadır. Bu çalışma, edebiyat, siyaset ve medya arasındaki etkileşimi anlamak adına önemli bir analitik çerçeve sunmaktadır. Çalışmaya konu olan mankurt kavramı Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından sekiz yıl içerisinde farklı tarihlerde 26 kez kullanılmış, bunun 15'i ulusal gazetelerin birinci sayfasında yer almıştır.

Anahtar Sözcükler: mankurt, Cengiz Aytmatov, Recep Tayyip Erdoğan, gündem belirleme, içerik analizi.

ABSTRACT

The study examines the concept of mankurt, which emerges in the Nayman Ana legend in Cengiz Aytmatov's work *Gün Uzar Yüzyıl Olur* [The Day Grows Long, Turns into a Century] and its usage by the President of the Republic of Turkey, Recep Tayyip Erdoğan. Mankurt is defined in the Turkish Language Association dictionary as "deviating from national identity, becoming alienated from the society one is a part of," and it was introduced into the literature through Aytmatov's work. The research

* Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat/Türkiye. E-posta: dursun.yilmaz@gop.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6161-3482.

employs content analysis to investigate Erdoğan's public speeches over an eight-year period, focusing on the discourses where the *mankurt* concept is mentioned. The process initiated by Erdoğan's first use of the term at a rally in Istanbul in 2015 gained significant attention in the media, but over time, the press's interest waned, indicating a phenomenon related to agenda-setting theory. The findings suggest that the media, especially through print media, can influence the public agenda by highlighting specific topics. Despite Erdoğan frequently using the *mankurt* concept, the diminishing interest of the media reflects the dynamics of the agenda-setting process. This study provides a significant analytical framework for understanding the interaction between literature, politics, and media. The concept of *mankurt*, which is the subject of the study, was used by President Erdoğan 26 times on different dates in eight years, 15 of which appeared on the first page of national newspapers.

Keywords: *mankurt*, Cengiz Aytmatov, Recep Tayyip Erdoğan, agenda setting, content analysis.

Giriş

Bu çalışmada 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses" mitinginde kullandığı "*mankurt*" ifadesinin kamuoyunda nasıl ilgi uyandırdığı ve Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un bu kavramın günümüz literatürüne girmesindeki rolü anlatılmıştır.

"*Mankurt*" kelime anlamı olarak, köleleştirilmiş veya zihinsel olarak kontrol altına alınmış insanları ifade eder. Bu terim, Türk mitolojisine dayanan ve özellikle Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un eserleri aracılığıyla daha geniş bir kitle tarafından bilinir hale gelmiştir. Aytmatov'un eserlerinde *mankurt*, baskıcı rejimler ve totaliter sistemlerin sembolik bir ifadesi olarak kullanılmıştır. Aytmatov, *mankurt* motifi aracılığıyla, geçmişini inkâr eden, milli değerlerine yabancılaşan ve parti çıkarlarına teslim olan kişileri, özellikle Stalin ve Lenin'i körü körüne övenleri modern köleler olarak tasvir etmektedir (Arvas ve Arslan, 2018: 19). Aytmatov, edebiyat aracılığıyla Sovyet rejimine ve totaliter sistemlere eleştirilerini aktarmış, yerel kültürün mitleri, destanları ve masallarıyla evrensel temaları işlemiştir. Bu şekilde, Aytmatov'un eserleri hem Kırgız kültürünü yansıtmış hem de insan hakları, özgürlükler ve toplumsal eleştirilere odaklanarak geniş bir toplum tabanına seslenmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2015 mitinginde kullanılan *mankurt* ifadesinin ardındaki tarihsel ve kültürel bağlam, Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un eserlerine dayandığı ve totaliter sistemlere karşı eleştiri getirdiği gerçeğiyle

açıklanmaktadır (Yılmaz, 2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, miting esnasında kullandığı kavram o tarihte Türk kamuoyunun dikkatini çekmiş, ülkedeki bütün basın yayın organları „mankurt nedir, kime denir?“ gibi soruları gündem yaparak kavrama ilişkin açıklamalar yapmışlardır. Tarihi yüzlerce yıl öncesine dayanan bu kavramın tartışılması şüphesiz onu gün yüzüne çıkaran Aytmatov'un 1979-1980 yıllarında kaleme aldığı kitap, *Gün Uzar Yüzyıl Olur* (Çev. M. Özgül) ve *Gün Olur Asra Bedel* (Çev. R. Özdek) adlarıyla Türkçeye çevrilmiştir. *Kılımgı Tete Bir Kün* [Gün Uzar Yüzyıl Olur] eseri ile olmuştur. Eser yayımlandığında içinde yer alan Nayman Ana söylencesi ve burada geçen mankurt kavramı çok ses getirmiştir. Rusya'dan tüm Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) coğrafyasına yayın yapan beş milyon tirajlı *Novi Mir* [Yeni Dünya] gazetesi *Gün Uzar Yüzyıl Olur*'u Rusça olarak tefrika etmiştir. Sonrasında pek çok dünya diline tercüme edilen eser, yayımlandığında içinde geçen mankurt metaforu ile entelektüel çevrelerin de dikkatini üzerine çekmiştir.

Aytamatov'u tanıyan ve eserlerini okuyanların daha çok bildiği ve kullandığı mankurt kavramı Anadolu folklorunda “mankafa” olarak da ifade edildiği söylenebilir (Atay, 2008). Mankurt kavramı üzerine literatürde geniş yer bulmuş bir metafordur. Bu kavramı Cumhurbaşkanı Erdoğan, yüzbinlerce kişinin katıldığı 2015 yılındaki bir miting konuşmasında dile getirmesi kavramın daha geniş kitlelerce de duyulmasını ve bilinmesini sağlamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kavramı gündeme getirmesi ile birlikte o tarihten (2015) bu yana bu metafor medyada sıkça yer almıştır. Birçok gazeteci ve yazar bu kavramı kullanmaya başlamıştır (Turan, 2008, 2015; Bahadırroğlu, 2015; Bulut, 2015; Yalçın, 2015; Önkibar, 2016; Taşgetiren, 2017; Şimşirgil, 2017; Özkök, 2018; Doğan, 2020 ve diğerleri). Kavram bugün Türk kamuoyunun yabancı olduğu değil, aşına olduğu bir ifade olmuştur. Çalışmada mankurt kavramının neden Türk kamuoyu tarafından çokça benimsenip, yaygın şekilde kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Gündem kurma teorisi üzerinden medyada içerik çözümlemesi metodu ile yapılan bu çalışmada ulusal gazetelerin içerik analizi yapılmıştır.

Mankurt Kavramının Türkiye Literatüründeki Yeri Üzerine

Cengiz Aytmatov, eserlerinde kullandığı yerel motiflerle evrenseli yakalamış dünyanın önemli yazarlarından biri olarak 2008 yılında dünyaya veda ederken Puşkin, Tolstoy, Gorki, Dostoyevski ve alanında çığır açmış diğer meslektaşları gibi o da arkasında ismiyle anılacak ölümsüz eserler bırakmıştır. Aytmatov, sadece bir yazar olarak yaşamamıştır. O, nadiren rastlanan bir duruma da mazhar olmuştur. Eserleri kendi adıyla literatüre

“Aytmatov sineması” olarak girmiş bir sinematografıdır (Sunal ve Kutluhan, 2021: 236-255; Yılmaz, 2015: 11-20). Aytmatov, bütün eserlerinde insan, tabiat, dünya problemleri; millî şuur, millî folklor, iki dillilik gibi problemleri dile getirirken çocuk temasına özel bir yer vermiştir. Yazarın kendi gerçeklerini, zorlu savaş yıllarına rastlayan çocukluk dönemlerini eserlerine yansıttığı da söylenebilir (Yılmaz, 2015: 11-20). Aytmatov, henüz genç yaşlarında “dünyanın en iyi aşk hikâyesini” kaleme almış, dünya edebiyatının ilgisini üzerine çekmiştir. Sistemin içinde hayat hakkı elde edebilmek için bazen konjonktürel hareket etmekle de eleştirilen yazar, bir diplomat bir kültür elçisi olarak yaşamıştır. *Manas Destanı* gibi yerel kaynaklardan elde ettiği kültürel birikimini dünya edebiyatında evrensel değerlere taşımış, eserleri bugün yüzlerce dilde okunan büyük bir ediptir. İkinci Dünya Savaşı'nın trajik durumları ve totalimizin hüküm sürdüğü bir dönemin yazarı olarak yaşamıştır. Babasını totaliter rejime kurban vermiş olan yazar, olanca hincına rağmen kin ve öfke ile rejimle kavga etmemiş, rejime küsüp kendini kapatmak yerine edebiyatını, söz ustalığını kullanarak rejimin imkânlarını lehine kullanmayı başarmıştır. Yazarın bu konjonktürel yaklaşımları “rejimin adamı” gibi algılanıp rejim tarafından taltif edilmiş, SSCB'nin en prestijli ödülüne, Lenin Edebiyat Ödülüne (1963) layık görülmüştür. Bu ödül, yazarın rejim sınırlarını aşan şöhreti ve rejim tarafından tevdi edilen devlet adamlığı unvanları SSCB'nin dağılması ile birlikte yazar aleyhine bir propagandaya dönüşmüş, rejimin nimetlerinden yararlanarak rejime sessiz kalmakla eleştirilmiştir. Rejim sonrası da benzer eleştirilere maruz kalan yazar, vefatından sonra birçok entelektüel gibi yeniden okunmuş, durumun eleştirildiği gibi olmadığı zamanın geçmesiyle daha çok anlaşılmuştur (Yılmaz, 2015). Onun demir perdeyi kadife gibi delen edebî ferasetini Minnesota Üniversitesi'nden Orta Asya, Irak ve Afganistan edebiyatları uzmanı Prof. İraj Bashiri ölümü akabinde *New York Times* gazetesine verdiği röportajında; “O, Sovyetler Birliği'nden hiçbir şey dışarı çıkmazken, kurnazca bir yol izleyerek Sovyetler Birliği hakkında yazabilen tek kişiydi” (Bashiri'den akt. URL-1) diyerek bu durumu ortaya koymuştur.

Realist yazarlar klasmanında değerlendirilen Aytmatov'un bütün eserlerinde geçmişin izlerini, Türk mitolojisini, folklorunu görmek mümkündür. Yazar Kırgız (Türk) kültüründen aldığı bir masal, ya da bir efsane yahut *Manas Destanı*'nda geçen bir olayla yaşadığı dönemi ilişkilendirmiş, gerçek yaşamı o efsane üzerinde somutlaştırmıştır. Bu bağlamda yazarın en önemli eserlerinden biri kabul edilen ve Türkçeye “*Gün Olur Asra Bedel, Gün Olur Yüzyıl Olur, Gün Uzar Yüzyıl Olur ve Asırdan da Uzun Bir Gün*” gibi anlamca

aynı 4 farklı isimle çevrilen ve farklı yayınevleri tarafından basılan eseri örnek gösterilebilir. Aytmatov'un diğer eserleri gibi pek çok Batı diline ve Türk lehçelerine çevrilen bu "klasik" roman, farklı yönetmenlerce sinemaya da uyarlanmıştır. Yazar, bu eserinde bireyin ulusal bilincinden nasıl koparıldığına, köküne nasıl yabancı kaldığına, öz benliğini nasıl kaybettiğine ve içinde yaşadığı topluma nasıl yabancılaştığına vurgu yapmıştır. Bunu da *Gün Uzar Yüzyıl Olur* eserinde kullandığı ve aslı *Manas Destanı*'nda geçen Nayman ana söylencesi içindeki mankurt metaforu ile dile getirmiştir.

Mankurt kavramı ilk olarak eserin yayınlandığı 1980'li yıllarda kamuoyu gündemine gelmiş, o dönemde hem edebiyat çevrelerinde hem de siyaset sahnesinde büyük yankılar uyandıran kavram, adı geçen roman bağlamında edebiyatseverlerce diri tutulmuştur. Ayrıca bu kavramla ilgili akademik camiada da pek çok yayın yapılmıştır (Çınar, 2012; Çetin, 2013; Azap, 2017; Yılmaz ve Sezgin, 2020; Söylemez ve Ateş, 2022). Türk literatüründe Aytmatov ve eserleri üzerine yapılmış çok sayıda çalışmadan söz etmek mümkündür. Orhan Söylemez, Ramazan Korkmaz, Ali İhsan Kolcu ve Dursun Yılmaz gibi akademisyenlerin Aytmatov ve eserleri üzerine yazdıkları akademik kitapların yanı sıra çok sayıda yüksek lisans ve doktora tez çalışması ile birlikte gerek akademik gerek popüler kültüre ait çok sayıda dergide yazar ve eserleri üzerine pek çok alanda yayınlar yapılmıştır. Sadece bu çalışmanın temellendirildiği mankurt kavramı üzerine ise Türk matbuatında azımsanmayacak bir hayli eserden söz etmek mümkündür. Türkiye'deki yayınevlerinde çok sayıda kitabın ana başlığı mankurt olarak yayınlanmıştır. Bunların yayın tarihlerine bakıldığında ekserisi 2015 yılından önce yayınlanmıştır. Aşağıda yazarları ve eserleri verilen kitapların ikisi roman olmak üzere diğerleri, inceleme, araştırma, düşünce, siyaset ve uluslararası ilişkiler gibi konular üzerine telif edilmiştir. Bu yayınların tamamı hakkında mukayeseli bir değerlendirmenin yapılması faydalı bir çalışma olabilir. Sözü edilen kitapların bir kısmı ile ilgili Nurullah Çetin, bir mukayese yazısı kaleme almıştır. Çetin, yazısında aşağıda isimleri ve eserleri bulunan yazarların bir kısmının mankurt kavramını kendi tarihî bağlamından kopararak yanlış yorumlandıklarını, bir kısmının ise kavramı tarihî bağlamına uygun fakat doğru olmayan örneklerle açıkladıklarını ifade etmiştir. Türk matbuatında 2023 Temmuz'una kadar mankurt kavramı üzerine yazılmış eserler ve yazarları şunlardır: *Bozkurtlar ve Mankurtlar*/ E. Arıklı (1997), *Zirvedeki Mankurtlar*/ T. İslam (2003), *Mankurtlar*/ M. Türköne (2011), *Mankurtluk Külahı*/ N. Çetin (2011), *Neden ve Nasıl Mankurtlaştırılıyor?*/ İ. Çınar (2006-2012), *Mankurtlaşan Türkiye*/ Ş. Şimşek (2015), *Bir Millet Uyanıyor. 8 "Avrupa Tu-*

zağında Mankurtlaşan Türkiye”/ S. Aygün (2006), *Mankurtlar Öteki Devletin Askerleri*/ N. Pekmezci (2012), *Mankurt (Roman)*/ S.B. Erdim (2018), *Mankurt (Roman)*/ Y. Güldür (2014), *Mankurt Osmanlı İşkenceleri ve Diğerleri*/B. Boysal (2003). Bu eserlerin isimlerine dikkat edildiğinde Türk yazarların mankurt kavramını doğrudan isim veya sıfat olarak kullandıkları açıkça görülmektedir.

Tarihi yüzyıllar öncesine dayanan bir söylenceden türetilen mankurt kavramı çağdaş dönemde siyasal ve sosyal pek çok olguyu açıklamak için kullanılan bir metafora dönüşmüştür. Yukarıda sözü edilen bazı yazarların mankurt metaforuna getirdikleri bazı tanımlamalara aşağıda yer verilmiştir. İkrâm Çınar, modern dönemde insanın mankurtlaştırılmasının” eğitim ve kültür araçlarıyla yapıldığını ileri sürerek kavrama şu tanımlamayı getirmiştir:

(...) Mankurtlaşma, bir dış gücün içerdeki egemen sınıfla işbirliği yaparak ülkenin eğitim ve kültür politikalarını milletin aleyhine değiştirerek, ulusal kimliğinden uzaklaştırma, kendi toplumuna ve kültürüne yabancılaştırma, bilinçsizleştirme ve sömürüye açık hale getirme, sonra da yardım ediyormuş kanaati yaratarak toplumun zihnini yeniden kurgulayıp sömürgecilerin zihinsel kölesi durumuna getirmek için milleti kendi değerlerine düşman etmeyi anlatan sosyo-kültürel bir kavramdır. Bu süreçten geçenlere Mankurt denir (2012: 17).

Çınar, mankurtluk sürecinin 1. Alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, 2. Kültür-süzleştirmek, 3. Yabancı dille eğitim, 4. Cinselliğin yozlaştırılması, 5. İdeoloji ve kavramların saptırılması, 6. Bilimsel bilgiden uzaklaştırma, 7. Dincilik ve sahte din anlayışı, 8. Yapay gündem, 9. Tarihi çarpıtmak gibi türlerinin olduğunu belirtmiştir. Yazar sözünü ettiği bu yollarla Türk milletinin mankurtlaştırıldığını ifade ettikten sonra bunun nasıl olduğunun detaylarını vermiştir (2012: 17-18). Çetin, *Mankurtluk Külâhı* adlı eserinde kavramın tanımını Aytmatov’un *Gün Uzar Yüzyıl Olur* eserinde geçen Nayman Ana söylencesine dayandırarak mankurt(luk) için şu çıkarımlarda bulunur:

(...) Geçmişini, tarihini, soyunu, milletini, eskiye ait hiçbir şeyi hatırlamaz. Çünkü o, emperyalist işgalci güçler tarafından başkalaştırılmış ve dönüştürülmüştür. Düşünme, mukayese ve muhakeme kabiliyetini, üretici, sorgulayıcı bilincini tamamen kaybetmiştir. Ruhu, zihni esir alınmıştır. Kendisine verilen emirleri uygulamak, söylenenleri söylemek, yap denileni yapmakla görevli robot bir köledir. ... Emperyalist efendisinin kendisi için gerekli olan her şeyi

düşündüğünü düşünür. Kendisini kölelikten ve Mankurtluktan kurtarmak isteyenlere uzak durur, başındaki Mankurtluk ve kölelik derisini iyice gizler, çıkarmalarına asla izin vermez. Işıktan korkan yarasa gibi karanlıklar içinde çürür gider. Sümsük bir böcek gibidir. Kendinin Mankurt olduğunu kabul etmez. Yüksek siyaset uyguladığını ilan ederek, emperyalistlerin emir ve talimatlarına göre hareket etmeyi ilm-i siyaset, teenni ile hareket etmek, zamana uygun davranmak, dünya şartlarına uygun davranmak filan şeklinde lanse eder... (2013: 6-14).

Çetin'in (2013), *Gün Uzar Yüzyıl Olur* eserinden yola çıkarak mankurtluk hakkında yaptığı çıkarımlar bunlarla da sınırlı değildir. Yazar, efsaneyi modern çağa, hali hazırda Türk toplumuna uyarlayarak yoğun eleştirilerle günümüzün mankurtlarını tanımlamaya çalışmıştır. Diğer yazarlar da benzer tanımlar yapmışlar, Nayman ana efsanesini günümüze uyarlamışlardır. Fakat ilginç olan bu yazarların hepsi aynı efsaneden hareket etmelerine karşılık farklı bağlamlarda örneklerle kavrama getirdikleri açılım yazarların birbiriyle çelişmesine neden olmuştur.

Mankurt kavramı hakkında literatürde bir kavram karışıklığı olduğunu söylemek mümkündür. Mankurt kavramını günümüze uyarlayan yazarların bir kısmı bu kavramı közkamanlık kavramı ile karıştırdıklarına rastlanılmıştır (Sevinç, 2021). Mankurt gibi közkamanlık kavramının da tarihi çıkış kaynağı Manas Destanı'dır. Bu cihetiyle bir ortaklıktan söz edilse de iki kavrama atfedilen anlamlar ve destandaki anlatılar iki kavramı birbirinden farklı kılmaktadır. Kavramların ortak bir sonucundan söz etmek mümkündür. Fakat süreçleri farklıdır. Her iki kavramın sonucunda da bir ihanet vardır. Bu ortak bir sonuçtur. Farkları ise közkamanlar köküne ihaneti iradeleri ve istekleri ile yapmaktadırlar. Yani bir tercih söz konusudur. Rıza vardır. Mankurtluk ise istem dışı bir dış etkiyle korkunç işkence yöntemleriyle iradenin kişinin elinden alınması sonucu köküne ihanet etmesidir. Burada bir tercih söz konusu değildir. İki kavram arasındaki önemli fark buradadır. Yani mankurta bilinç yoktur. Bilinci kaybettirilmiştir. Közkaman ise bilinçlidir. Yaptığı eylemin farkındadır. Sözü edilen yazarların bir kısmı işkence yöntemlerinin günümüze uyarlanarak, kurbağa teorisi gibi yavaştan, acıya haz katan uyuşturucu gibi ideolojik ve kültür aygıtları ile yapıldığını öne sürerek mankurt kavramına uygun, doğru bir tanımlama getirmişlerdir. Burada irade gibi gözükken şey aslında irade değildir. Durum fark edildiğinde ise kurbağa teorisinde olduğu gibi artık kaynayan sudan çıkmak mümkün değildir. Emperyalist düşüncüyü benimseyen ve bu düşüncenin toplumda makes bulmasını talep edenleri

mankurt olarak değil, közkaman olarak tanımlamak daha doğru bir yaklaşımdır. Burada kökünü beğenmemek, ondan kurtulmak esası vardır. Bu esas için gerekirse savaştık mümkündür. Yukarıda mankurt, mankurtluk, mankurtlaşma gibi kavramlar ve kavramlara kaynaklık eden söylencelere geniş şekilde yer verilmiştir. Burada kısaca közkaman, közkamanlık kavramına kaynaklık eden söylenceden de bahsetmek, kavramın çıkış noktasına değinmek yerinde olacaktır. Dünya destanları arasında ilk sıralarda yer alan Manas Destanı tam olarak hangi dönemleri anlatır, toplam kaç beyittir, ne zaman söylenmeye başlamıştır, tarihi kaynakları nelerdir, bütün bunlar açık ve net bir şekilde bilinmemektedir. Destanın 1861 yılında Çokan Velihanoğlu tarafından yazılan iki makale ile Rus literatürüne girdiği, destan hakkındaki akademik çalışmaların Velihanoğlu'ndan sonra başladığı söylenilebilir (Kulamshaeva, 2008: 144). Destanın genel teması gerçek kişiliği tartışma konusu olan Manas'ın Kırgızlar için verdiği özgürlük mücadelesidir. Destan, göçebe yaşayan Kırgızların tarihi, edebi, kültürel, sosyal, dini milli tüm yaşantısına yer verir. Kırgızların gelenekleri örf-adetleri, komşularıyla olan ilişkileri, savaşları ve kahramanlıkları destanın başlıca konularıdır. Destanın kayda geçirilmiş farklı versiyonları içinde en kabul göreni Sayakbay Karalayev'a versiyonu olduğu düşünülmektedir (Kulamshaeva, 2008: 144). Destanda geçen olaylar versiyon farkından kaynaklı değişiklikler gösterse de genel olarak aynıdır. Kulamshaeva, doktora tezinde Manas destanında geçen olayları, "(...) Manas'ın Ata Babaları, Kırgızların Yenilgiye Uğrayıp Dağılması, Manas'ın Doğuşu ve Çocukluk Çağı, Manas'ın İlk Kahramanlıkları, Manas'ın Han Seçilmesi, Manas'ın On Bir Duu-Du'ya Karşı Savaşı, Ana Vatanı Düşman İşgalinden Kurtarması, Manas'ın Kırgızları Ana Vatanına Geri Getirmesi, Almambet'in Hikâyesi, Manas'ın Kanıkey ile Evlenmesi, Közkamanlar Olayı, Kökötöy'ün Yoğ Aşısı, Büyük Sefer, Küçük Sefer, Manas'ın Ölümü" (Kulamshaeva, 2008) şekilde sıralamıştır.

İki kavram konusunda mukayeseli çalışmaları bulunan Samet Azap, "Közkaman/lık: İhanet ve Kimlik Sorunsalı" adlı makalesinde közkamanın özelliklerini "kendi dilinin yerine ikincil bir dil kullananlar, Öz kültüründen koparak yabancı kültürü benimseyenler, Gelenek ve göreneklerini terk edenler, Adını, milletini hatta dinini değiştirenler, Tarihi gerçeklerden uzaklaşarak milli tarihi yok sayanlar, Eylemleriyle kendi halkına karşı durarak düşmanlarıyla birlikte hareket edenler" (2017: 110) şeklinde sıralamıştır. Közkaman bu sayılanları bilinçli bir tercihle gerçekleştirir. Azap, aynı çalışmasında közkamanların gayet iyi eğitilmiş, akıl sağlığı yerinde, başka millet-

lere ait kültürleri gayet iyi derecede bilen yalnızca kendi kültürüne, kendi değerlerine yabancı kişiler (2017: 110-111) olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışmanın ana teması mankurt kavramının Türk kamusal hayatına nasıl geldiği ve kamuoyunun kavrama yönelik tepkilerinin tespiti üzerinedir. Bununla birlikte kavramın literatürdeki yeri ve bağlamının közkaman gibi farklı kavramlarla karıştırılması ve yanlış yorumlanması konusunu da ele almıştır.

Gündem Belirleme Kuramı ve Önemi

Gündem belirleme kuramı bağlamında, Türk medyasının siyasi ilişkileri ve ülkenin gündemini şekillendirmedeki rolü nasıldır? Medya, hangi unsurları kullanarak toplumun gündemini belirler ve yönlendirir? Gerçek gündemle, medyanın belirlediği gündem arasındaki farklar nelerdir? Bu sorular, kitle iletişim teorileri içinde önemli bir konuma sahiptir. Gündem kavramı, temelde bir gün içinde ele alınması gereken konuların sıralı bir listesi olarak tanımlanabilir. Bu liste, bireyin, bir şirketin, bir toplantının veya medyanın belirlediği önemli konuları içerir.

“Gündem belirleme” terimi, aslen İngilizce “agenda-setting”ten gelmektedir ve Türkçe kaynaklarda genellikle gündem belirleme, gündem yaratma, gündem oluşturma, gündem kurma ve hazırlama, gündem koyma ve saptama gibi ifadelerle kullanılmaktadır (Yüksel 2007: 576). Gündem belirleme yaklaşımı, kitle iletişim araçlarının kamuoyunu etkileyerek hangi konuların öne çıkacağını ve toplumun gündemini belirleyeceğini savunur. Bu teori, Walter Lippmann’ın (1922) çalışmalarında ilk kez ortaya çıkmış, Bernard Cohen (1963) tarafından adlandırılmış ve Malcom McCombs, Donald Shaw (1973) gibi akademisyenler tarafından geliştirilmiştir. Yüksel’e göre, gündem oluşturmak ile kamuoyu oluşturmak terimleri birbirine sıklıkla karıştırılmıştır, ancak bu iki kavram arasında etki alanlarına göre farklar bulunmaktadır.

Gündem belirleme yaklaşımı, medyanın hangi konulara odaklanarak, toplumun ilgi alanlarına, düşüncelerine ve değerlerine nasıl etki ettiğini inceleyen bir kitle iletişim kuramıdır. Medya, belirli haberleri ve konuları öne çıkararak insanların bu konular hakkında düşünmelerini sağlar. Bu yaklaşım, medyanın toplumun düşünce sahibi olacağı konuları ve bu konuların önem derecesini belirlediğini ileri sürer. Yüksel’in vurguladığı gibi, medyanın bu şekilde belirlediği gündem, toplumun farkındalığını etkiler ve insanların çevrelerinde olanları takip etmelerine yardımcı olur (Yüksel, 2007). Gündem belirleme yaklaşımının öncüleri olarak kabul edilen McCombs ve Shaw, kitle

iletişim araçlarının halka ne düşüneceklerini söylemede genellikle başarılı olamayabileceğini, ancak izleyicilere ne hakkında düşünmeleri gerektiğini anlatmada başarılı olduğunu savunmuşlardır (McCombs & Shaw'dan akt. Yüksel, 2001: 34). Bu yaklaşım, medyanın insanlar üzerindeki etkilerini farkında olma, bilgilendirme, tutum geliştirme ve tutumları davranışa dönüştürme aşamaları olmak üzere dört aşamadan oluştuğunu ileri sürer (Yüksel, 2007: 577). Ancak, literatürde medyanın etki düzeyleri ile ilgili farklı görüşlere rastlanmaktadır.

Medyanın gündemi belirlerken etkilendiği faktörler arasında medyanın ekonomik veya ideolojik çıkarları, baskı gruplarının etkileri ve medya çalışanlarının siyasilerle olan ilişkileri yer alır. Ayrıca, medyanın gündem belirlemedeki etkisi, kitle iletişim araçlarının birbirleriyle olan etkileşimine de bağlıdır (Terkan, 2005: 564; Yüksel, 2001: 72). Bu faktörler, medyanın seçici yaklaşımını ve belirli konulara odaklanma eğilimini şekillendirebilir.

Gündem belirleme kuramının bir diğer önemli boyutu da medyanın belirli bir süre içinde öne çıkardığı konulardır. Bu süre genellikle iki haftadan altı aya kadar değişebilir. Medya, belirli bir zaman aralığında toplumun gündemini etkilemeye çalışır. Bu süreç, medyanın toplumsal ve siyasal yaşamı nasıl etkileyebileceğini gösterir. Örneğin, medyanın öne çıkardığı konular genellikle toplumun ana odak noktalarını belirler ve kamuoyunun dikkatini çeker. Bu konular, medyanın gündem oluşturma sürecinin bir yansımasıdır. Ancak, medyanın dikkatini çekmeyen veya az yer verdiği konular da toplumun gündeminden düşebilir.

Sonuç olarak, medyanın belirlediği gündem, toplumun önceliklerini etkiler ve yönlendirir. Medyanın odaklandığı konular, toplumun bu konularda düşünce sahibi olduğu ve bilgi sahibi olduğu konular haline gelir. Bu durum, gündem belirleme kuramının temelini oluşturur ve medyanın toplumsal düşünceyi etkileme gücünü vurgular.

Yöntem

Gündem belirleme kuramı bağlamında yapılan bu çalışmada, Mankurt kavramının Türk yazılı basınına nasıl ve hangi ölçüde yansıdığı araştırılmıştır. Çalışma için 20 Eylül 2015 ile 23 Mayıs 2023 tarihleri arasında yaygın yayın yapan ulusal gazetelerin 8 yıllık yayın dönemi ele alınmış, bu tarihler arasında yayınlanmış gazetelerin birinci sayfa taramalarına içerik çözümleme yöntemi uygulanmıştır. İçerik çözümlemesi, içeriklerin objektif, sistematik ve sayısal tanımlamalarını yaparak iletişim yazılı içeriğini analiz etmeyi amaçlayan bir araştırma tekniği olarak Berelson tarafından tanımlanmıştır.

lanmıştır (1952: 18'den akt. Gökçe, 2006: 35). Bu yöntem, gazete haberleri, makaleler, televizyon programları, sosyal medya paylaşımları ve diğer medya içeriklerinin anlamlarını ve kalıplarını anlamak için kullanılır. İlk olarak gazete içeriklerinin belirli bir zaman dilimini içeren nicel verilerinin analizi, gündemi belirleme, toplumsal eğilimleri anlama, haber sunumu tarzlarını ve içerik önceliklerini anlama gibi amaçlar için kullanılmıştır. İçerik çözümlemesinin amacı, bir metni sadece açıklamak veya nicel verilerini ortaya koymak değil, metin içeriklerinden sosyal gerçeklikle ilgili çıkarımlar yapmaktır (Gökçe, 1995: 24). İçerik analizi, bir metnin tüm içeriğini analiz etmek için kullanılan bir tekniktir ve analiz edilen içerik, iletilebilen sözcükler, anlamlar, resimler, semboller, düşünceler, temalar veya herhangi bir ileti olabilir.

Bulgular ve Tartışma

Çalışma Eylül 2015 ve Mayıs 2023 tarihleri arasındaki 8 yıllık yakın bir dönemin yazılı basın analizi üzerine oturtulmuştur. Sekiz yıllık Türk ulusal basını taranmış, 8 yıl içerisinde çalışmaya konu olan Mankurt kavramının gazetelerin birinci sayfasına yansımaları durumu analiz edilmiştir. Bununla ilgili Tablo 1 oluşturulmuştur.

<i>Ne zaman</i>	<i>Ne dedi</i>	<i>Kaç gazetede</i>
1 21.09.2015	“Kim ki bu bayrağa yan gözle bakıyorsa, bu vatanla da bu milletle de bağı kalmamış olan, köksüz, ruhsuz, sevgisiz bir mankurt tur. Açık söylüyorum. Bugün milletimizin karşısında kim varsa dün Malazgirt'te de onlar vardı. Bugün milletimizin karşısında kim varsa dün Kılıçaslan'ın, Selahattin Eyyubi'nin karşısında kim varsa o vardı. Çanakkale'de, Kurtuluş Savaşında kim varsa onlar vardı. Amaç bu coğrafyayı bize yaratmamak. Hamdolsun gayelerine ulaşamadılar”	3 gazetede (1. sayfada)
2 19.10.2015	“Almanya Başbakanı Türkiye'ye geliyor, kendilerine akademisyen diyen bir grup çıkıp, bir sürü yalan yanlış gerekçenin ardından 'gelmeyin, bu ziyaret Erdoğan'a ve Davutoğlu'na destek anlamı taşır' diyor. Bu girişimin adı beşinci kol faaliyetidir. Bu girişimin içinde yer alanları ben birer mankurt	15 gazetede (1. sayfada)

		olarak görüyorum.”	
3	24.04.2016	“Özellikle Avrupa’da nüfus hızla yaşlanırken Türkiye’nin genç, eğitilmiş ve dinamik nüfusuyla yükselen bir güç olarak yıldızının parlaması bazı çevreleri endişelendiriyor. Olay bu kadar basit. Maalesef ülkemizde bu gerçekleri kavrayamadıkları için aynı üslupla konuşanlar, aynı amaca hizmet edenler var. Ben bunlara “ mankurt ” diyorum. Sevindirici olan ne? Bunların hiçbiri milletimizin de girişimcilerimizin de umurunda değil.”	1. sayfada yer almamıştır
4	02.02.2017	“Pek çok sapkın yapı gibi FETÖ’cüler de yollarını kaybetmişler, her biri sadece sahiplerinin emirlerini yapan birer mankurta dönmüşlerdir. FETÖ’nün TBMM’yi bombalanması ile Osmanlı’nın Meclis-i Mebusan’ın kapanması aynı şeydir. Aynı amaca yöneliktir.”	16 gazetede (1. sayfada)
5	26.03.2017	“Şu anda Silahlı Kuvvetlerimiz, polisimiz ve korucularımız el ele, omuz omuza terör örgütlerine karşı inlerine girdiler, gereğini yapıyorlar. Ordumuz, emirleri siyasi iradedenden ve komutanlarından değil, başka yerlerden alan mankurt lardan temizlendi.”	1. sayfada yer almamıştır
6	03.04.2017	“Davalar görülmeye başlandıkça FETÖ’cü sapkınların ne kadar büyük bir ihanet içinde oldukları daha iyi anlaşılıyor. Böyle bir hainliği ancak aklını namusunu imanını Pensilvanya’daki şarlatana bir dolara satmış mankurt lar yapabilir.”	2 gazetede (1. sayfada)
7	21.09.2017	“15 Temmuz gecesi darbe teşebbüsünün faili olan Fetullahçı Terör Örgütü işte böyle bir güruhtur. Beynini Pensilvanyada yaşayan bir şarlatana ipotek etmiş bu mankurt ların neler yapabileceklerini hep beraber gördük, yaşadık, Bunların içinde proflar da var, bunların içinde multimilyarder zenginler de var ama bunların hiçbiri kar etmiyor. Satmaksızın, iradeyi ve akli kiraya vermekse verdiği andan itibaren işte tablo bu olacaktır. Ruhunu 1 dolara satışa çıkararak bu insan müsvedd-	4 gazetede (1. sayfada)

		leri 15 Temmuz gecesi bize tarihimizin en büyük ihanetini yaşatmıştır.”	
8	07.01.2018	“Ülkesine, milletine ve insanlığa hizmet etmek yerine zihnini ve yüreğini Amerika’da yaşayan bir şarlatana adayın mankurt lardan bilim adamı da olmaz, Müslüman da olmaz”	5 gazetede (1. sayfa-da)
9	28.01.2018	Sözde tabipler birliği ‘savaşa hayır’ diyor. Senin her yerin tabip olsa ne yazar. Sözde profesör. Senin her yerin profesör olsa ne yazar? Bunlar aydın falan değil, mankurt sürüsüdür. Bunlar ‘savaşa hayır’ diyerek aslında zulme ‘evet’ diyorlar.	4 gazetede (1. sayfa-da)
10	02.04.2018	“Gençler biz bunlara mankurt diyoruz. Kendi toplumunu, ailesini düşman gören, onlara saldıran kişi demektir. Bunlar mankurt ttur. Her terörist bir mankurt ttur. Bunlar kimi zaman siyasetçi kılığına bürünüp dünyaya ülkesini kötüler. Nerede bunun genel başkanı? Nasıl bunu söylersin diyor mu? Bunlar kimi zaman öğrenci kılığına girip şehitlerimizin anılmasının engellenmesini de sağlar.”	3 gazetede (1. sayfa-da)
11	14.05.2018	“Nerede ikamet ederlerse etsin, onların başarılarını kendi başarımız olarak görüyoruz ancak bunların arasında kimi zaman maalesef birilerine yaranmak için olsa gerek ülkemize husumette yarışanlar da çıkabiliyor. Türkiye’ye ve Türk milletine düşmanlığı görev addeden bir sürü mankurt tipleri de üzüntüyle takip ediyoruz. Yabancılar ülkemizle ilgili değerlendirmelerde en azından bazı ilkelere saygı gösterirken bu tetikçiler, her türlü yalanı ve iftirayı fütursuzca kullanıyorlar. Buldukları her fırsatta milletimiz hakkında hakaretimiz cümleler kurmayı maharet sanıyorlar. Başka ülkelerin lejyoneri olmayı bize ‘gazetecilik, akademisyenlik, ilericilik’ diye yutturmaya çalışıyorlar”	1.sayfada yer almamıştır
12	03.06.2018	“Eski Türkiye’nin artıkları dışında AK Parti iktidarlarından rahatsızlık duyan kimse yok-	1. sayfada yer almamıştır

		tur. Biz bugüne kadar aydın, sanatçı, siyasetçi, akademisyen görünümlü mankurtlar topluluğunu asla dikkate almadık. Hangi başarıya imza attıysak bunlara rağmen yaptık.”	
13	14.08.2018	“Yurt dışında verdiği emeği burada sergileyen herkes ülkemizde çok daha iyi bir hayat seviyesine ulaşacaktır. Kendi ülkesinde ortalama bir işte oldukça iyi bir standartta yaşamayı, yurt dışında sefalet içinde hayatı sürdürmeye tercih eden varsa elbette kendi bileceği iştir. Ama bununla kalmayıp bir de ülkesini karalamayı tercih edenlere biz mankurt diyoruz. Bizim mankurtlara ihtiyacımız yok. Bize bu ülkenin kalbi iman dolu, kafası zehir gibi çalışan, kendilerini eğitimden spora her türlü imkânı sağladığımız gençler yeter.”	1. sayfada yer almamıştır
14	12.06.2019	“Karşımızda küresel bir ittifak ve onlarla hareket eden mankurtlar çetesi var, bunu bilmenizi isterim. AK Parti’nin her milletvekili, teşkilat mensubu bu bilinçle, dirayetle, sorumluluk duygusuyla hareket ediyor, etmek zorundadır”	1 gazetede (1. sayfada)
15	24.08.2019	“18 yıllık AK Parti tarihimizin her dönemi farklı güçlerle mücadele etmekle geçti. Hafıza kayıtlarımızın içinde olanları da vakti geldiğinde milletimizle paylaşacağımızı şimdiden burada söylüyorum. Bu kayıtların içerisinde çok şeyler var. Kim kimdir bunları milletimizin bilmesi lazım. Vesayet odaklarından terör örgütlerine, içimizdeki “ mankurt ”lara kadar pek çok kesimle uğraşmak zorunda kaldık.”	1.sayfada yer almamıştır
16	23.09.2019	“15 Temmuz gecesi kendi milletine bomba yağdıran mankurtlar gibi aklınızı ve kalbinizi birilerine asla kiraya vermeyiniz. Bizim inancımızda zulme rıza zulümdür. Bizim için zalimin de mazlumun da kimliğinin bir ehemmiyeti yoktur. Siz genç kardeşlerimin	1 gazetede (1. sayfada)

		bu şuurla hareket edeceğine ülkemizin 'dünya 5'ten büyüktür' bayrağı altında sürdürdüğü hak ve adalet mücadelesine destek olacağına inanıyorum.”	
17	12.02.2020	“Ülkemizde nasıl Maraş işgal edilirken bir yerlerde yabancı güçleri selamlayanlar varsa, bugün de benzer mankurt lar yine sahnedeler. Bu mankurt lara göre PKK'lılar hendek kazan arkadaşlar. FETÖ'cüler haklarını arayan arkadaşlar”	1. sayfada yer almamıştır
18	04.09.2020	“Türk milletinin bayrağına ve ezanına göz dikme hatasını yapanlar yaşadıkları bunalımdan çıkış yolu ararken üç başbakan, iki bakan, bir başkomutan idam etmişlerdir. Ümit ediyoruz bugün de aynı hataya düşmez, aynı bedelleri ödemezler. Türk Silahlı Kuvvetlerimiz içindeki darbeci unsurları, kalbi ve gözü dışarıda olan mankurt ları, vatani ile milleti ile bağı kopmuş lümpenleri temizledikçe Allah'a şükür daha da güçleniyor.”	1. sayfada yer almamıştır
19	10.06.2021	“Bir ayağını doğduğu topraklara sabitleyen Aytmatov diğer ayağı ile de bütün dünyayı kuşatan cihanşümul bir daire çizmeyi başarmıştır. Burada bir arada bulunmamıza da vesile olan Issıkgöl Formu da Aytmatov'un başarılarından biridir. Kurucusu olduğu forma Aytmatov'un adının verilmesi bir kadirşinaslık örneği olarak takdirle karşılıyorum. Çok yönlü bir fikir edebiyat ve diplomasi insanı olan Aytmatov'un hem dünya edebiyatına hem de siyasi tarihe kazandırdığı en dikkat çekici kavramlardan biri nedir biliyor musunuz? Mankurt luktur. Kişinin kendisine, ailesine, toplumuna, milletine, tarihine, kültürüne kısacası daha önce sahip ve ait olduğu her şeye yabancılaşması hatta düşmanlaşması demek olan mankurt luk aslında kölelik anlamına geliyor. Unutulmaz eseri, 'Gün Olur Asra Bedel' romanında kullandığı ' mankurt ' kavramını ve bunu izah	1 gazetede (1. sayfada)

		<p>için anlattığı olayı biz de her fırsatta kendisini rahmetle anarak kullanıyoruz. Coğrafyamızı mankurtlardan kurtarabildiğimiz ölçüde hep birlikte geleceğimize güvenle bakabileceğimize, hedeflerimize hızla yaklaşabileceğimize inanıyoruz”</p>	
20	15.09.2021	<p>“Medyamızın yüz akları, tüm değerleri, tarihi, kültürüyle milleti aşağılayan mankurtlar değil, bu millete hizmet etmeyi en büyük şeref kabul edenlerdir.”</p>	1. sayfada yer almamıştır
21	06.11.2021	<p>“İlusu Barajı, yeminli Türkiye düşmanlarına da kendi ülkesine ve milletine husumetleriyle maruf içimizdeki mankurtlara da verilmiş en güzel cevaptır. Kuraklık tehdidi ile karşı karşıya bulunduğumuz şu dönemde böyle bir eseri hizmete açmamız çok önemli.”</p>	4 gazetede (1. sayfada)
22	13.11.2021	<p>“İşte buradan, Çanakkale’den, Biga’dan meydan okuyorum, bu mankurtlar da, onların iplerini ellerinde tutanlar da ne yaparlarsa yapsınlar, büyük ve güçlü Türkiye’nin inşasına engel olamayacaklar. ...Varsın Türkiye düşmanları hasetlerinden çatlasın. Varsın Türkiye düşmanlarıyla kol kola girenler esip gürlesin. Varsın sözde Atatürkçü, sözde milliyetçi mankurtlar düştükleri çirkeflik çukurunda debelenip dursun. Biz, ülkemizi hedeflerine ulaştırmak, milletimizi ve devletimizi güçlendirmek için her alanda çalışmayı sürdüreceğiz”</p>	1 gazetede (1. sayfada)
23	30.04.2022	<p>“Bunca yıldır Trakya’nın herhangi bir ilçesindeki, mahallesindeki hangi vatandaşımız, meşrebinden ve geleceğinden korku duymasına yol açacak bir durumla karşılaşmıştır? Ama ülkemizde hala milletimizin inancına, kültürüne, tarihine, değerlerine karşın duyan, fırsat bulduğu her yerde ve her durumda nefretini kusan bir kesim mevcuttur. Her yıl olduğu gibi bu Ramazan ayında da mankurtların nefret suçlarına maruz kaldık. Demokrasiyle, özgürlükle, hakla,</p>	2 gazetede (1. sayfada)

		hukukla, hepsinden önemlisi ahlak ve vicdanla bağdaşmayan bu tür görüntüleri Allah'a havale ediyor ve milletimizin takdirine bırakıyoruz.”	
24	10.12.2022	“Sadece PKK ve FETÖ'nün ülkemize insani maliyeti bile onlarca yıla bedel. Türkiye içindeki mankurt ları tasfiye ettikçe âdete kendine geldi. Bundan 12 yıl önce 2023 hedefleriyle milletin huzuruna çıktığımızda birileri kit akıllarıyla dalga geçti. Biz bu günlere sizlerle beraber geldik.”	1. sayfada yer almamıştır
25	28.01.2023	“Her kim bazı tarihçilere göre, bugün 724'üncü kuruluş yıl dönümü olan Osmanlı Devleti'ni kötülüyor, aşağılıyorsa bilin ki, ya mankurt tu ya kuyruk acısı vardır.”	1. sayfada yer almamıştır
26	23.05.2023	“Tüm depremzedelerimize sesleniyorum. Sırf kendilerine oy vermediniz diye size edepsizce hakaret edenlere bakıp da asla hüzünlenmeyin. Bunlar ülkeyle gönül bağı koparmış bir avuç mankurt tu.”	2 gazetede (1. sayfada)

Tablo 1. Erdoğan'ın Konuşmalarında Mankurt Kavramını Kullanmasının Kronolojisi

Tablo 1 incelendiğinde ulusal gazetelerin birinci sayfalarının içerik analizinden şu bulgulara ulaşılmıştır: Cumhurbaşkanı Erdoğan mankurt metaforunu kamuoyu önünde 26 farklı gün ve zamanda 34 kez kullanmıştır. Erdoğan, kavramı 2015 yılında iki, 2016 yılında bir, 2017 yılında dört, 2018 yılında altı, 2019 yılında üç, 2020 yılında iki, 2021 dört, 2022 iki ve 2023 yılının ilk altı ayında ise iki kez kullandığı görülmektedir. Şöyle denilebilir; Erdoğan, kavramı ilk kez kullandığı “Milyonlarca Nefes, Teröre Karşı Tek Ses” İstanbul Yenikapı mitinginden sonra aralıksız olarak her yıl kamuya açık konuşmalarında bu kavramı kullanmıştır.

Tablo 1'den hareketle kavramın Erdoğan tarafından kamuoyu önünde kullanılma sıklığı her geçen yıl artarak devam etmiştir. Erdoğan'ın kavramı kullanma sıklığı ile ters orantılı olarak gazetelerin kavrama yer verme oranı ise her geçen yıl azalmıştır. Kamuoyu önünde farklı tarihlerde 26 kez kullanılan kavram, 64 kez ulusal gazetelerin birinci sayfasına yansımıştır. Erdoğan, kavramı ilk kullanıldığı yıllarda (2015-2017) kavram, ulusal gazetelerin birinci sayfalarında oldukça geniş şekilde yer almıştır. Erdoğan'a muhalif

olan gazeteler de taraf olan gazeteler de mankurt kavramını ilk sayfalarından vermişlerdir. Kavramın geçtiği haber cumhurbaşkanına isnat edildiği için genel olarak gazetelerin ya manşetinde ya sürmanşetinde ya da üst kuşaklarındaki haberler içinde geçmiştir.

Görsel 1. Mankurt Kavramının Türk Ulusal Basınına Gündem Olması

Görsel 1'de haberin gazetelerde nasıl yer aldığını göstermesi bakımından örnek olması için ulusal gazetelerden bazı örnekler verilmiştir. Örnekte de görüldüğü üzere haberin geçtiği gazeteler birbirinden farklı yayın politikasını benimsemiş yayımlar olup, ilgili habere sayfalarında farklı şekillerde yer vermişlerdir.

Ne zaman		Nerede		Nasıl				Niteliği			Ne kadar		
Sıra	Tarih	Haber başlığı	Haber içinde	Manşette	Sürmanşette	Üst kuşakta	Orta kuşakta	Alt kuşakta	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Kaç gazetede	Toplam tiraj
1	21.09.2015		3		2				3			3	465.791
2	20.10.2015	10	5	6		3	3	2	12	2	1	15	2.142.085
3	24.04.2016	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
4	02.02.2017	10	6	4	5	3	3	1	16			16	1.341.548
5	26.03.2017	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
6	03.04.2017		2	1	1							2	105.000
7	22.09.2017	2	2	1	2	1			4			4	163.755
8	07.01.2018	2	3	1	1		2	1	4	1		5	570.087
9	29.01.2018	1	3	1	1	1	1		4			4	516.204
10	03.04.2018	1	2	1	1	1			3			3	209.262
11	14.05.2018	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
12	04.06.2018	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
13	14.08.2018	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
14	12.06.2019		1				1						124,300
15	24.08.2019	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır.											
16	23.09.2019		1				1					1	
17	12.02.2020	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır											
18	04.09.2020	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır											
19	10.06.2021	1				1						1	125.500
20	15.09.2021	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır											
21	06.11.2021	2	1		1	2	1					4	443.405
22	13.11.2021	1		1								1	85.561
23	30.04.2022		2			2						2	153.985
24	10.12.2022	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır											
25	28.01.2023	Yazılı Basının Birinci Sayfasına Yansımamıştır											
26	24.05.2023	2			2							2	131,300

Toplam	32	31	15	16	14	13	4			63	6.577.783 ¹
--------	----	----	----	----	----	----	---	--	--	----	------------------------

Tablo 2. Mankurt Metaforunun Genel Olarak Ulusal Basına Yansıması (2015-2023)

Sekiz yıl içinde ulusal gazetelerin birinci sayfasında toplam 63 kez Mankurt kavramı kullanılmıştır. Kavrama yer veren gazetelerin yayın dönemindeki tirajlarının toplamı 6 buçuk milyonun üzerindedir. Gazetelerin tirajları medya sitelerinin düzenli olarak her hafta kamuoyu ile paylaştıkları tirajlardır. Bu tirajlar baz alınır ise sekiz yıl içinde bir gazeteyi birden çok kişinin okuduğu etki alanı hesap edilmeden minimum 6 buçuk milyon gazete okurunun Mankurt kavramını gazetelerden okumuş olması gerekmektedir.

Konuya gündem belirleme yaklaşımı ekseninden bakıldığında Erdoğan'ın kavramı ilk kullandığı dönemde Türk ulusal basınında farklı siyasal yaklaşımları olan gazetelerin konuya yoğun ilgi gösterdikleri görülmüştür. Fakat süreç içerisinde Cumhurbaşkanı mankurt kavramını daha yaygın kullanılmasına karşın kavram, basının gündeminde daha az yer almıştır. Erdoğan, 2015 yılında kamuya açık iki konuşmasında (miting) mankurt kavramını kullanmasına karşılık 18 ulusal gazetenin birinci sayfasında kavram kendine yer bulurken 2021 yılında Erdoğan, kavramı tam dört kez kullanmış buna karşılık sadece altı ulusal gazetenin birinci sayfasında yer almamıştır. Erdoğan, 2021 yılında toplu açılış, ödül töreni, miting gibi farklı organizasyonlarda mankurt kavramını kullanmıştır. Bu organizasyonlardan biri de Aytmatov'un sağlığında kurucusu olduğu Issıkğöl Forumu'nun Cumhurbaşkanlığı Külliyesindeki kapanış törenidir. Erdoğan bu törende uzun uzun Aytmatov'la ilgili konuşma yapmış, mankurt kavramına değinmiş, kendisinin bu kavramı sıkça kullandığından bahsetmiş kavramın geçtiği romanla ilgili bilgiler vermiş olmasına karşılık sadece bir ulusal gazete bu haberi paylaşırken kavrama birinci sayfasında yer vermiştir.

Sonuç

Cengiz Aytmatov'un *Gün Uzar Yüzyıl Olur* adlı eserinde yer alan Nayman Ana söylencesinde ortaya çıkardığı "mankurt" kavramının Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kullanılması sonucu ulusal basında gündem olması sistematik bir şekilde ele alınmıştır. Bu araştırmanın temel varsayımı genelde medyanın, özelde ise yazılı basının gündemi siyasetin de gündemini belirler tezi üzerine kurulmuştur. Araştırmada ulaşılan netice şu olmuştur: cumhurbaşkanlığı gibi en üst siyaset

¹ Tirajlar aynı tarihlerde <http://www.medyatava.com/tiraj> ve <https://www.medyajans.com/gazete-tirajlari.html> sayfalarından alınmıştır.

kurumunun gündeminde olan konular yazılı basın gündem yaparsa konu halkın da gündemine girmektedir. Yazılı basın toplumun gündemini belirlerken siyasetin gündemini de belirlemektedir.

Çalışma Eylül 2015 ve Mayıs 2023 tarihleri arasındaki sekiz yıllık yakın bir dönemin basın analizi üzerine oturtulmuştur. Sekiz yıllık Türk ulusal basını taranmış, sekiz yıl içerisinde çalışmaya konu olan kavramın gazetelerin birinci sayfasına gündem olma durumu analiz edilmiştir. Bununla ilgili Tablo 1 ve Tablo 2'deki veriler elde edilmiştir. Sekiz yıl boyunca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mankurt kavramını toplam 26 konuşmasında 34 defa kullanmış olması dikkat çekicidir. Bu konuşmaların içeriğine baktığımızda, Erdoğan'ın özellikle FETÖ terör örgütüne karşı yoğun bir şekilde odaklandığını görüyoruz; mankurt kavramını bu terör örgütüyle ilişkilendirerek on kez kullanmıştır. Ayrıca, beş konuşmasında PKK, FETÖ ve diğer terör örgütleri gibi grupları dolaylı olarak kastederek bu kavramı kullanmıştır. Bu zaman dilimi içinde, on iki farklı konuşmada ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, ülkedeki çeşitli muhalif gruplar, sivil toplum kuruluşları, partiler ve örgütler için mankurt kavramını kullanmış olduğu görülmektedir, bu durum Tablo 1'de detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sekiz yıl içinde mankurt kavramını sıklıkla ve özellikle terör örgütleriyle ilişkilendirerek kullanması, çeşitli sonuçlara işaret etmektedir. İlk olarak, bu kullanımın özellikle FETÖ terör örgütüne karşı yoğunlaşması, Erdoğan'ın bu örgütü hedef alarak kamuoyuna duyurmak ve eleştirmek amacıyla olduğunu göstermektedir. Mankurt kavramının sıkça kullanılması, bu terimle birlikte örgüt üyelerini veya destekçilerini tanımlayarak bir tür sembolik dil oluşturulduğunu ve bu dilin terörle mücadele stratejisinin önemli bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Bu kullanımın diğer bir sonucu ise Erdoğan'ın PKK, FETÖ ve diğer terör örgütleri gibi çeşitli grupları da kapsayacak şekilde genişletilmiş olmasıdır. Bu durum, mankurt kavramının terörle mücadele bağlamında genel bir ifade aracı olarak kullanıldığını ve farklı terör örgütleriyle mücadelede bir stratejik araç haline geldiğini göstermektedir. Öte yandan, mankurt kavramının muhalif gruplar, sivil toplum kuruluşları, partiler ve diğer örgütlerle ilişkilendirilmesi, Erdoğan'ın politik söyleminde bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu durum, kavramın politik anlamda çok yönlü bir şekilde kullanılabileceğini ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu kavramı muhalif unsurlarla ilişkilendirerek politik argümanlarını güçlendirmekte kullandığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın mankurt kavramını sıkça kullanması, terörle mücadele stratejisinin bir parçası olarak görülebileceği gibi, aynı

zamanda politik söyleminde güçlü bir sembolik araç olarak da işlev görmektedir. Bu durum, kavramın çeşitli politik bağlamlarda kullanılabilirliğini ve Erdoğan'ın bu kavramı geniş bir yelpazede stratejik amaçlar için kullanma kapasitesini vurgulamaktadır.

Kitle iletişim araçlarının ortak işlevleri yanında birbirinden farklı fiziksel yapıları, imkân ve olanakları birbirlerine kıyasla avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Enformasyonun hızı, internet ve yeni iletişim teknolojileri ile çok ileri seviyeleri yakaladığı bu dönemde basılı gazetelerin gündemi belirlemesi önceki yıllarla oranla daha az mümkün olmamakla birlikte etkili olduğu gerçeğini de değiştirmemektedir. Gazetelerin gündemi belirlemede etkili olmasından ziyade oluşan gündemi devam ettirmekte etkili olduğu iddia edilebilir. Çünkü bir gazete kâğıdı kaybolmadıkça onu ilk kez okuyan her kişi için yeni bir enformasyon kaynağı olma özelliğini devam ettirmektedir. Bu sebeple gazetelerin uzun süreli kalıcılığı, elden ele ulaşması bir açıdan enformasyonunda kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Ayna Haber sitesi Genel Yayın Yönetmeni Abdullah Köktürk'ün 2017 sonunda yapmış olduğu bir araştırmaya istinaden Türkiye ulusal medyasının sahiplik yapısında üç yıl içinde köklü değişikliklerin olduğu görülmüştür. Büyük medya grupları el değiştirmiş, bazı medya grupları çıkarılan KHK'larla kapatılmıştır. Medyanın sahiplik yapısındaki bu değişim ve dönüşüm ulusal medyanın içerik oluşturmaya da yayın politikalarının belirlenmesine de önemli etkileri olmuştur. Yani sahibi değişen gazetelerin yayın politikaları ile birlikte okur profilleri ve hitap ettiği kitlelerin de değiştiği iddia edilebilir. Çalışmaya konu olan mankurt kavramı Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından sekiz yıl içerisinde farklı tarihlerde 26 kez kullanılmış, bunun 15'i ulusal gazetelerin birinci sayfasında yer almıştır. Kavramı birinci sayfasına taşıyan gazetelerin o tarihteki tirajları Medyatava ve Medyajans isimli medya sitesinin her pazartesi düzenli olarak yayımladığı tiraj raporlarından elde edilmiştir. Bu tirajlara göre Erdoğan'ın kullanıldığı mankurt metaforu 6 buçuk milyondan fazla gazete baskısında yer almıştır.

Kaynakça

Arvas, Abdulselam ve Arslan, Ahmet Serdar (2018). "Sözlü Gelenek Küllerinden Neşet Eden Bir Roman: Gün Olur Asra Bedel". *Suların Sırrını Ödünçleyen Adam*. Ed. Hasan Bahar ve Shurubu Kayhan. Konya: Selçuk Üniversitesi, 15-34.

- Atay, Ayten (2008). “‘Mankafa, Mankurt’ Kelimeleri ve ‘Añ Mañ’ Şaşkınlık Sözü Üzerine”. *Dil Araştırmaları*, 3(3): 87-98.
- Aytmatov Cengiz & Şahanov, Muhtar (2000). *Kuz Başındaki Avcının Çiğliği*. Ankara: Toklun.
- Aytmatov, Cengiz (1991). *Gün Olur Asra Bedel*. Çev. Refik Özdek. İstanbul: Ötüken.
- Azap, Samet (2017). „Közkaman/lık: İhanet ve Kimlik Sorunsalı”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41: 104-117.
- Çetin, Nurullah (2011). *Mankurtluk Külahı*. Ankara: Berikan.
- Çınar, İkram (2012). *Neden ve Nasıl Mankurtlaştırılıyor?* İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Gökçe, Orhan (1995). *İçerik Çözümlemesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Gökçe, Orhan (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal.
- Kulamshaeva, Baktygul (2008). *Kırgız Hikâye ve Destanlarında Anlatı Zamanları: Atadan Kalgan Tuyak Hikâyesi ile Manas ve Er Töştük Destanları Örneğinde*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevinç, Cem (2021). “Bilinçli Köleliğin Çözümlemesi: Dişi Kurdun Rüyaları’nda Bir Kimlik Olarak Közkamanlık”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 66: 188-200.
- Söylemez, Orhan ve Ateş, Ö. Faruk (2022). “Mankurts of Abish and Aytmatov: Destruction of National Identity or Loss of Sanity?” *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9(2): 365-381.
- Sunal, Gözde ve Kutluhan, Duygu F. (2021). “Sinema ve Edebiyat İlişkisi Bağlamında Selvi Boylum Al Yazmalım ve Ben, Tien-Şan Filmlerinin Türsel Çözümlemesi”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 54: 236-255.
- Terkan, Banu (2005). *Gündem Belirleme*. İstanbul: Tablet.
- URL-1: Kızıltepe, N. G. (2008, Temmuz). “Aytmatov Demek Olan Cümle”. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=62&makaleid=1389> (Erişim: 2023).
- Yaylagül, Levent (2014). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot.
- Yılmaz, Bilal Dursun (2015). *Cengiz Aytmatov Kitabı*. Ankara: Atlas.

- Yılmaz, Dursun (2016). *Siyasal İletişim Açısından 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Yazılı Basın Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Dursun ve Sezgin, Murat (2020). “Siyasal ve Sosyal Bağlamda Man-kurt Kavramının Türk Yazılı Basınında Metaforik Kullanımı”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2): 1010-1030.
- Yüksel, Erkan (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Konya: Çizgi.
- Yüksel, Erkan (2007). “Kamuoyu Oluşturma ve Gündem Belirleme Kavram-ları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır?” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1): 571-586.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçeve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*